EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

LOGOPEDIE

PODPŮRNÝ METODICKÝ MATERIÁL

MGR. ADÉLA KOHELOVÁ

Projekt „Místní akční plán II. ORP Otrokovice“, registrační číslo CZ.02.3.68/0.0/0.0/17_047/0008582 je spolufinancován Evropskou unií.

OBSAH

1. Základní informace k možnostem logopedické péče 3

2. Základní oblasti, které jsou pro správný vývoj řeči u dítěte klíčové 3

3. Sluch a fonematický sluch 3

4. Možnosti stimulace fonematického sluchu 4

5. Motorika a oromotorika 5

6. Možnosti stimulace motoriky, zejména mluvidel 5

7. Řeč jako komunikační prostředek 6

8. Výslovnost a její důležitost 6

9. Čeho si všímat ve vývoji komunikačních schopností dětí 7

10. Fáze metodického postupu učení 8

11. Pomocné metody 10

12. Metodické chyby, na co si dát pozor 10

13. Logopedie a důležitost spolupráce mezioborové, s klinickým logopedem, ostatními kolegy a rodiči 12

14. Logopedická péče ve skupině a péče individuální 13

15. Alternativní a augmentativní komunikace 14

16. Ověřená doporučení 15

Doporučená literatura pro práci s dětmi: 16

Doporučené pomůcky pro práci s dětmi: 19

Ukázky pomůcek pro AAK: 22

Využité zdroje informací a zajímavé odkazy: 24

Zpracováno v listopadu 2020.

Text neprošel jazykovou korekturou.

1. Základní informace k možnostem logopedické péče

V současné době se čím dál častěji setkáváme s dětmi, které mají opožděný vývoj řeči. Posoudit, kdy se jedná jen o opožděný vývoj řeči, a dítě postupně začne „mluvit“, či je opožděným signálem, který nás má upozornit, že není ve vývoji dítěte vše v pořádku, je velmi těžké. Vždy je lepší, pokud má rodič či pedagog pochybnosti, zda je ve vývoji dítěte vše v pořádku, kontaktovat odborníky (klinického logopeda, Speciálně pedagogické centrum (SPC) - pro vady řeči),kteří jsou schopni doporučit, jak podpořit vývoj dítěte, popř. nasměrovat k dalším odborníkům.

Rodiče se mohou obrátit na svého pediatra, který jim doporučí klinického logopeda v okolí, dále se mohou obrátit na SPC pro vady řeči či na logopeda, který poskytuje speciálně pedagogické a logopedické poradenství.

Logopedická péče nepředstavuje jenom nápravu hlásek, jak se stále spousta lidí domnívá. Je zde mnoho dalších faktorů, které vývoj řeči ovlivňují a kterým je nutné věnovat pozornost, pokud chceme správně podpořit vývoj řeči a komunikaci dětí.

2. Základní oblasti, které jsou pro správný vývoj řeči u dítěte klíčové

Není možné vnímat logopedii jako obor, který pracuje jen s „řečí“, ale jako obor, který sleduje a stimuluje rozvoj ve všech oblastech psychomotorického vývoje, čímž pozitivně ovlivňuje vývoj řeči. Chceme-li docílit toho, aby dítě správně mluvilo, musíme věnovat pozornost rozvoji všem těmto oblastem:

- hrubá motorika
- jemná motorika
- grafomotorika a kresba
- zrakové vnímání a paměť
- prostorová orientace
- sluchové vnímání a paměť
- a nakonec řeč jako taková a její složky (roviny lexikálně-sémantická, morfologicko-syntaktické, pragmatická a foneticko-fonologická)

3. Sluch a fonematický sluch

Pro správný rozvoj komunikace je sluchové vnímání klíčové. Pokud má dítě opožděný vývoj řeči, je vždy důležité vyloučit sluchovou vadu. Pro rozvoj řeči je nezbytně nutné, aby

dítě řeč slyšelo, vnímalo a rozpoznávalo. Řeč si osvojujeme nápodobou. Pokud ji neslyšíme, nemáme přirozený způsob, jak si ji osvojit. Sluch se vyvíjí v etapách, nejdříve vnímáme jen intonaci řeči, dále kontext (věty jako celek), slova, slabiky, a nakonec jednotlivé hlásky.

Fonematický sluch představuje schopnost rozlišit jednotlivé zvuky mezi sebou. Jeho dobrá úroveň je důležitým předpokladem pro snadnější osvojení čtení a psaní. Podpora a rozvoj v předškolním období jsou proto klíčové.

4. Možnosti stimulace fonematického sluchu

Možnosti práce v této oblasti můžeme dělit do následujících dílčích oblastí:

- Sluchové rozlišování
  - schopnost rozlišit dva zvuky od sebe (tato schopnost dozrává okolo pátého roku)

- Sluchová analýza
  - schopnost rozdělovat zvuky na části, tj. věty na slova, slova na slabiky, slabiky na hlásky
  - okolo třetího roku by mělo být dítě schopné vytleskávat rytmus v básničce
  - v předškolním věku by mělo být dítě schopné určit počet slabik ve slově a mělo by určit první a poslední hlásku slova
  - pokud toto všechno předškolák zvládá, může již určit jednotlivé hlásky v kratším slově

- Sluchová syntéza
  - zde se rozvíjí schopnost spojovat zvuky dohromady, tj.slova do věty, slabiky a hlásky do slov
  - slabiky do slov by mělo dítě skládat okolo pátého roku
  - před nástupem do školy by mělo zvládnout analýzu krátkých slov např. LES, KOŠ, PEC apod.

- Sluchová paměť
  - schopnost zapamatovat si zvuk a znovu jej vytvořit

- Sluchová pozornost
  - vnímání zvukových podnětů a soustředění se na ně

- Vnímání a reprodukce rytmu
  - uvědomění si rytmu řeči usnadňuje dítěti porozumění slabikám a hláskám
  - je velmi významné při osvojování si řeči a při nácviku čtení

Nesmíme zapomenout ani na ROZVOJ JAZYKOVÝCH SCHOPNOSTÍ DLE ELKONINA. Tato metoda hravou formou rozvíjí sluchové vnímání a skvěle připraví na následné osvojení čtení. Děti mohou absolvovat speciální kurz (o dostupnosti získáte informace na webových stránkách). Pedagogičtí pracovníci mohou absolvovat akreditovaný kurz MŠMT ČR, kde získají informace a metodiku, které mohou využít ve své praxi.

5. Motorika a oromotorika

- hrubá motorika
- jemná motorika
- grafomotorika
- motorika mluvidel a příjem potravy
- dýchání

6. Možnosti stimulace motoriky, zejména mluvidel

Naše tělo a jeho motorika je jako pyramida. Základem a prvním stavebním kamenem je hrubá motorika. Pokud v jejím vývoji něco vázne, nedaří se rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky, která pomyslně nasedá na motoriku hrubou.Pokud se dítě správně vyvíjí v obou oblastech motoriky, tak je vytvořen základ pro správný vývoj motoriky mluvidel.

Zde můžeme stimulovat vývoj dítěte, potažmo vývoj řeči a komunikace již od narození. Správným podněcování motorického vývoje, můžeme pozitivně ovlivnit mimo jiné i vývoj řeči. Není tak důležité, kdy dítě začne sedět a chodit, ale spíše zda správně lozí či „pase koníčky“. Také správný příjem potravy a tekutin má pozitivní vliv na vývoj motoriky mluvidel. V oblasti jemné motoriky využíváme stavebnice, puzzle, korálky, trhání, stříhání, hmatové vnímání atd. Neméně důležitou oblastí je grafomotorika a kresba.

Další složku motoriky mluvidel představují pohyby rtů a jazyka. Správně zpevněné svalstvo v orofaciální oblasti je důležitým předpokladem dobré výslovnosti. Základem je správné dýchání. Klidové dýchání nosem se zavřenými ústy a jazykem v klidové poloze se špičkou mírně zvednutou za horními zuby. Správný mechanismus dýchání během řeči spočívá v nádechu nosem a dostatečně dlouhém výdechu ústy. Retní uzávěr musí být pevný. Rty pak zvládnou protažení v pozici úsměv a také našpulení rtů. Jazyk musí být zpevněný a koordinovaně se pohybovat v dutině ústní.

7. Řeč jako komunikační prostředek

Řeč je vnímána jako nejčastější a nejefektivnější komunikační prostředek, který lidé využívají. Rozlišujeme v ní jednotlivé roviny. Stejně jako u vývoje motoriky,také jednotlivé roviny řeči jsou vnímány jako pomyslná pyramida,jejímž základem je rovina pragmatická, dále morfologicko-syntaktická, lexikálně-sémantická a na závěr foneticko-fonologická. A i zde platí pravidlo, že není možné pracovat na rovině foneticko-fonologické, pokud dítě nezvládá roviny předešlé.

Jako první pozorujeme rovinu pragmatickou. Ta se zaměřuje na využití řeči v běžné komunikaci, na správné vedení dialogu, reakce na komunikační situaci či přizpůsobení se prostředí. Zde patří i neverbální komunikace, oční kontakt a gesta.

Morfologicko-syntaktická rovina se zabývá gramatickou složkou řeči. Týká se slovních druhů, jejich skloňování a časování, tvoření vět a souvětí. Sleduje správný slovosled ve větě.

Rovina lexikálně-sémantická má dvě základní složky, a to porozumění řeči a vyjadřovací schopnosti. V rámci této oblasti hovoříme také o pasivní a aktivní slovní zásobě. Ta pasivní je vždy větší než aktivní. Slovní zásoba se vyvíjí nejdříve v konkrétních a později abstraktních pojmech.

A poslední rovinou, kterou se zabýváme, je foneticko-fonologická. Spočívá ve výslovnosti jednotlivých hlásek a jejich využití v řeči.

8. Výslovnost a její důležitost

Správná artikulace, tedy vrcholek pyramidy motorického vývoje a jazykových rovin, je ovšem stejně důležitá jako všechny ostatní oblasti výše popsané. Dvě základní složky, které přímo ovlivňují výslovnost, jsou motorika mluvidel a fonematický sluch. I samotná výslovnost má svůj vývoj. Důležité je vědět, že pokud dítě hlásku již vyslovuje, ale špatně, je nutné vyhledat pomoc logopeda co nejdříve.

Toto je orientační přehled vývoje jednotlivých hlásek(přehled je pouze orientační):

- 2-3 roky: A, E, I, O, U, AU, OU, EU, B, P, M, J, D, T, N, V, F
- 3-4 roky: H, CH, K, G, Ď, Ť, Ň, L
- 5-6 roků: Č, Š, Ž, C, S, Z
- 6-7 roků: R, Ř

9. Čeho si všímat ve vývoji komunikačních schopností dětí

Tuto oblast bychom mohli rozdělit podle věku dítěte. Jsou určité mezníky, kterých bychom si měli v jeho vývoji všímat a upozorňovat na ně rodiče.

Ve dvou letech sledujeme, zda má dítě zájem o komunikaci, zda vydává zvuky, které mají komunikační význam. Reaguje na ostatní, snaží se opakovat a napodobovat. V případě, kdy dítě nemluví do dvou a půl let hovoříme o „Prodloužené fyziologické nemluvnosti“, v případě, že dítě ve třech letech vůbec nemluví nebo mluví velmi málo, hovoříme už o „Opožděném vývoji řeči“ a bylo by vhodné co nejdříve zkonzultovat situaci s odborníkem a hledat případnou příčinu. Může se jednat o „opožděný vývoj řeči prostý“, což znamená, že dítě pod správným vedení své vrstevníky začne dohánět. Je však možné toto vnímat i jakosymptom nějakého závažnějšího problému, jako je například vada sluchu, vývojová dysfázie, porucha autistického spektra, snížený intelekt, dysartrie a další. Proto je velmi důležitá diferenciální diagnostika. Každá z těchto diagnóz vyžaduje zcela odlišnou péči a tým odborníků.

Tříleté dítě by mělo již verbálně komunikovat, není podmínkou, že řeč již musí být zcela srozumitelná. Zpozorníme, pokud má velmi omezenou slovní zásobu, nepojmenuje věci ve svém okolí a neodpoví na jednoduchou otázku. Také by dítě mělo používat krátké 2–3 slovné věty, které nemusí být správně po gramatické stránce. Na úrovni vět je důležité začít hlídat správný slovosled.V tomto věku se často setkáváme s neplynulostí řeči, ve většině případů se jedná o jev fyziologický. Pokud však přetrvává delší dobu, je lepší toto konzultovat s odborníkem.

Ve čtyřech letech už by dítě mělo být schopné vést alespoň jednoduchý dialog, nemělo by slova komolit, přehazovat či vynechávat slabiky. Také hlídáme gramatickou složku řeči, stále však nevyžadujeme na této úrovni bezchybnost. Gramatická složka se nejvíce rozvíjí až do pátého roku dítěte. Pozorujeme i jemnou motoriku a grafomotoriku. Pokud po čtvrtém roce nejsou stále správně vyvozeny hlásky K a L, je nejvyšší čas vyhledat logopedickou péči.

V pěti letech by naše pozornost měla směřovat k vnímání rytmu, počtu slabik ve slově, rýmu, sluchovému rozlišování slov, které jsou od sebe jen mírně odlišné. Důležité je vnímat progres ve slovní zásobě, nové pojmy, a to i abstraktní. Řeč by měla být srozumitelná a hláskyL, Ť, Ď, Ň a Š, Č, Ž by měly být již vyvozeny. Dítě by také mělo zvládnout popsat dějový obrázek. Ve slovní zásobě se již kromě podstatných jmen a sloves objevují i ostatní slovní druhy, které dítě dokáže v řeči vhodně použít. Gramatická složka řeči by již měla být na úrovni, kdy součástí vět jsou správně užité spojky, kdy dítě správně skloňuje i časuje slova, věty skládá alespoň z pěti slov a využívá navíc i souvětí.

Před nástupem do školy, tedy kolem šestého roku, už by dítě mělo být schopné systematicky pracovat, dokončit úkol, správně držet tužku a netlačit na ni. Ve výslovnosti by se měly objevovat hlásky S, C, Z, R a Ř. Taktéž diferenciace sykavek by měla být správná. Dítě by mělozvládnout popsat děj, vyprávět podle obrázků příběh či převyprávět krátkou pohádku. Na úrovni sluchového vnímání sledujeme, zda určí první a poslední hlásku ve slově.

Na závěr je však nutno říct, že každé dítě se vyvíjí individuálně a všechny tyto informace jsou spíše orientační.

10. Fáze metodického postupu učení

Vždy je velmi důležité, aby dítě vyšetřil a přesný postup učení stanovil klinický logoped nebo SPC pro děti s vadami řeči. Rozdíly mezi projevy jednotlivých typů narušené komunikační schopnosti jsou často těžce rozpoznatelné. Přičemž následné terapie jsou velmi rozdílné. Například často není lehké na první pohled rozeznat těžší formu dyslálie od vývojové dysfázie. Také někdy rozlišit u tříletého dítěte opožděný vývoj řeči, vývojovou dysfázii (hlavně percepční formu), či dětský autismus.

Stanovit obecný metodický postup je taktéž složitý úkol, protože každá diagnóza, se kterou se můžeme setkat, má v terapii úplně jiné priority. Můžeme však vycházet ze základních stádií, které musíme při práci akceptovat.

1) Zájem a snaha o komunikaci ze strany dítěte
    - podporujeme u dětí i neverbální formu, řeč těla, oční kontakt, tělesný kontakt, sdílení emocí
    - toto je častým problémem u dětí s poruchou autistického spektra
    - musíme se snažit vstoupit do světa tohoto dítěte, snažit se nejdříve jen sdílet jeho zájmy (pokud je tím zájmem třeba běhat okolo stolu, běhejme s ním, je-li to přesypávání kamínků z jedné misky do druhé, přesypávejte s ním, sdílejme jeho hru)
    - nechtějme v této fázi něco „učit“, dítě naši snahu vůbec nepochopí a vše skončí nepochopením, popřípadě problémovým chováním
    - cokoli v tomto stádiu s dítětem chceme podporovat, vždy musíme vycházet ze zájmů dítěte a postupně a nenápadně do komunikace vnášet i jiná témata
    - využíváme ve velké míře vizualizace a prvky AAK

2) Rozvoj gramatické složky řeči
    - zde nemyslíme na správné skloňování či časování slov
    - prioritou je, aby dítě slovo, zvuk, znak či komunikační kartičku dokázalo použít adekvátně situaci
    - snažíme se podpořit porozumění řeči
    - pokud dítě používá jedno či dvou slovné věty, vy používejte maximálně tří až čtyř slovné
    - čím složitější a květnatější bude náš řečový projev, tím méně nám dítě bude rozumět, jeho pozornost se bude snižovat a naše intervence bude bez efektu

- při hře či prohlížení knihy se ptáme „Kde je …?“, pokud dítě odpovídá napodobením zvuku je i toto v pořádku, jen mu odpovídáme například „Bů, ano to je kráva a dělá bů“, aby si nefixovalo, že citoslovce je označení tohoto zvířete
- později přidáváme otázku „Co to je?“, dítě řekne například „auto“ a my můžeme podpořit a doplnit větu „Ano, to je auto, auto jede.“
- postupně přidáváme další typy otázek
- i zde se opíráme o vizualizaci

3) Podpora pasivní a aktivní slovní zásoby
    - opět na začátku spolupráce vycházíme ze zájmů dítěte, pokud chceme, aby se nové pojmyve slovní zásobě dobře fixovaly
    - jako příklad můžeme uvést velmi oblíbené prasátko Pepa
    - používáme puzzle, obrázky, omalovánky a další pomůcky s touto tématikou, hravou formou rozšiřujeme slovní zásobu
    - vždy začínáme na pojmech základních a konkrétních a přecházíme k abstraktním a méně obvyklým slovům

4) Artikulace a správné vyvození hlásek
    - již zmiňovanou špičkou pyramidy je zde správná výslovnost
    - až ve fázi, kdy víme, že dítě chápe komunikaci jako takovou, že je schopno vést alespoň jednoduchý dialog, složit větu a má základní slovní zásobu, můžeme začít pracovat na vyvozování jednotlivých hlásek, což má jasně daná pravidla
    - vždy musíme vycházet z vývoje jednotlivých hlásek
    - metodický postup je následující:
        I. přípravná fáze: dechová, motorická cvičení, sluchové cvičení, seznámení se s hláskou
        II. vyvozování konkrétní hlásky
        III. fixace hlásky: ve slabice, ve slově v různých pozicích, v básničkách
        IV. automatizace v řeči: dále trénink v básničkách, písničkách, v textu, a nakonec kontrola v běžné řeči

11. Pomocné metody

Pokud budeme vnímat práci na podpoře vývoje řeči a komunikace jako klíčovou pro logopedii, potom jako pomocné metody můžeme zdůraznit hlavně ty, které rozvíjí vnímání všemi smysly, správné vnímání těla a podporu hrubé a jemné motoriky.

Základem je podporovat dítě v samostatnosti. Rodiče, a hlavně rodiče dětí, které jsou z nějakého důvodu vývojově opožděné, mají tendenci dělat spoustu věcí za své potomky. Důvody jsou většinou snaha pomoci dětem a něco jim ulehčit, předejít možnému problému (popř. poranění) či nedostatek času. Přitom sebe obslužné činnosti nabízejí prostor k rozvoji motoriky, koordinace těla, koordinace ruka-oko a dalších schopností dítěte. I zapojení do vaření a přípravy jídla, třeba i mazání chleba či rohlíku máslem, vyklízení myčky či plnění pračky prádlem, věšení prádla, pomoc při skládání ponožek, … to vše můžeme v přeneseném slova smyslu vnímat jako trénink logopedie.

Ze sofistikovaných metod můžeme zmínit „Terapie senzorickou integrací“ či „Ergoterapie“. S oběma pojmy se setkáváme stále častěji. Senzorická integrace je proces, díky němuž dokážeme přijímat informace prostřednictvím našich smyslů, zpracovat je a používat v každodenním životě.Základním východiskem terapie senzorické integrace je cílené poskytování smyslových stimulů tak, aby si dítě mohlo spontánně formovat přiměřené reakce na přicházející podněty (adaptivní odpovědi). Nové smyslové zkušenosti v přiměřené formě by měly dítěti pomoci organizovat a uspořádat přicházející podněty. Tedy je přiměřeně zpracovat a přiměřeně na ně reagovat, a v důsledku pak podpořit další učení.Ergoterapie je profese, která prostřednictvím smysluplného zaměstnávání usiluje o zachování a využívání schopností jedince potřebných pro zvládání běžných denních, pracovních, zájmových a rekreačních činností u osob jakéhokoli věku s různým typem postižení (fyzickým, smyslovým, psychickým, mentálním nebo sociálním znevýhodněním).

12. Metodické chyby, na co si dát pozor

Základem správného vývoje řeči je komplexní přístup. V okamžiku, kdy má pedagog pochybnost o správném vývoji řeči, potažmo komunikace,je velmi důležité rodiče na tento fakt upozornit a nasměrovat je k odbornému posouzení. To nabízíSPC pro vady řeči nebo pediatr, který dítě dál odešle na odborné vyšetření ke klinickému logopedovi, případně k dalším odborníkům. Základem je totiž stanovit správnou diagnózu, na základě které potom můžeme i my pracovat.

Chyba, se kterou se často setkáváme je, že s dítětem vyvozujeme hlásky, což je rovina řeči foneticko-fonolofická, a nevěnujeme pozornost ostatním rovinám řeči, které jsou však pro vývoj dítěte stejně, ne-li více důležité než správná výslovnost. Vždy vnímejte nejdříve

dítě po stránce motorické, zda je v normě hrubá a jemná motorika, zda je pohyb koordinovaný a dítě je schopné vnímat a napodobovat rytmus. Další a stejně důležitá oblast jako motorika je i „komunikace“ jako taková, tj. zda dítě vůbec chápe smysl verbální komunikace, zda je schopno tuto komunikaci navázat, jestli rozumí svému okolí (často se stává, že děti opakují slova, ale vůbec nerozumí jejich smyslu a někdy ani neví, k čemu slovo slouží).

Další častou chybou je opravování „špatné“ výslovnosti hlásky v době, kdy dítě tuto hlásku ještě nemá správně vyvozenu, natož tak fixovánu či automatizovánu v řeči. Pro dítě je toto velmi matoucí a často se stává, že ve snaze hlásku vyslovit správně, si fixuje patologickou výslovnost, která se potom mnohem složitěji odstraňuje.

Opačným problémem je špatný mluvní vzor. Není vhodné dítě „rozmazlovat“ a mluvit na ně záměrně dětskou řeči. My jsme jeho mluvní vzor a on vnímá naši řeč jako tu správnou. Snažme se mluvit srozumitelně, nepoužívejme zbytečně zdrobněliny.Děti z polohy a tónu hlasu pochopí, že na něj mluvíte jemně a mile. Druhou věcí je napodobování nesprávné výslovnosti dítěte. Pokud dítě nemá chybně tvořenou hlásku ještě vyvozenu, tak jeho výslovnost nijak nekomentujeme. V případě, že dítě již hlásku umí, jen ji v řeči ještě nepoužívá, pak jej spíše opravte, ale nenapodobujte jeho špatnou výslovnost a už vůbec ne pro pobavení okolí.

S čím se také setkáváme je, že se při stimulaci dítěte nevychází z jeho aktuální vývojové úrovně. Typickým příkladem je miminko, které teprve začalo lozit a rodiče ho začnou stavět, a ještě hůř dávat do různých chodítek, aby už začalo chodit. Přitom fáze lození a správného lození je pro vývoj motoriky, a nejenom pro ni, pro dítě tak důležitá. Nebo když dítě není ještě schopno spojit tužkou dva body a okolí po něm vyžaduje již složité grafomotorické cvičení.A v řeči pak typické vyvozování hlásek u dítěte, které začalo teprve používat jednoslovné věty. Příkladů je velké množství a následky jsou bohužel často dost zásadní pro další rozvoj. Pokud opomenu všechny ostatní, tak je tu zásadní pocit neúspěchu, jenž vnímá i právě miminko, kterému se nedaří chodit a nenaplnilo očekávání svých rodičů. Čím je dítě starší, tím více neúspěch vnímá.

Základem je vždy vyzdvihnout co dítě zvládá, chválit je za snahu a motivovat jej, že společně vše zvládneme. Je časté, že rodiče stresuje, když se jejich potomek nevyvíjí podle „plánu“ a „tabulky“. Děti toto cítí, také je to stresuje a svým způsobem jejich vývoj paralyzuje. Důležitá práce pro nás pedagogy je, naučit rodiče radovat se z každého sebemenšího pokroku. Je ověřeno, že pokud se rodiče zklidní a stabilizuje se okolí dítěte, i ono se uklidní a začne dělat ve vývoji výraznější pokroky.

Další věcí, na kterou se často zapomíná je nosní mandle (tzv. adenoidní vegetace), zvětšená nosní mandle. Děti se zvětšenou nosní mandlí dýchají hlavně nebo pouze ústy. Mají charakteristický výraz, kdy v klidové poloze dýchají otevřenými ústy.

Takév noci špatně dýchají a často chrápou. Pokud je tento stav dlouhodobější, často dochází k poruchám sluchu, dítě je unavené a otupělé. Dýchání ústy nedovoluje jazyku zaujmout správnou klidovou polohu (špička jazyka je lehce opřená o zadní strany horních zubů) a z toho poté pramení kromě jiného i nesprávná výslovnost jednotlivých hlásek. Vždy

je důležité toto konzultovat s ORL lékařem a dát na jeho doporučení. Existují i konzervativní formy léčby, pokud však léčba neúčinkuje a lékař doporučuje odstranění mandlí, je dobré se doporučením řídit. Po adenotomii by se dítě mělo naučit správně dýchat nosem, koordinovat dýchání při řeči, tedy nádech nosem a výdech ústy.

13. Logopedie a důležitost spolupráce mezioborové, s klinickým logopedem, ostatními kolegy a rodiči

Jak je již výše uvedeno, je jasné, že mezioborová spolupráce je velmi důležitá. U některých dětí je pro efektivní terapii nutný opravdu komplexní přístup. Často jsou součástí terapie kromě klinického logopeda, školního logopeda a pedagoga, asistent pedagoga, fyzioterapeut, pracovník rané péče, ergoterapeut, psycholog, foniatr a další odborníci. Z toho je patrné, že u konkrétních dětí se bez komplexního přístupu neobejdeme.

Je poměrně časté,že rodiče vyhledají pomoc logopeda, protože jejich dítě „nemluví“. A že až během logopedické diagnostiky a následné terapii se odhalí, že problém není ve vývoji řeči, ale je pouze jedním ze symptomů, že primární problém spočívá v něčem jiném. Často je to logoped, který vysloví podezření na dětský autismus, poruchu motoriky, sluchu či zrakového vnímání či jinou diagnózu.

Základem je potom správná spolupráce mezi jednotlivými odborníky a koordinace jejich práce. V ideálním případě je klinický logoped ten, který na úrovni řeči a komunikace nastavuje plán terapie, kterého se potom drží jak školní logoped, pedagog, popřípadě asistent pedagoga, tak i rodič. Stejně tak, pokud je to nutné, aby s dítětem pracoval fyzioterapeut, potom on koordinuje práci na úrovni motorické.

Je velmi důležité, aby se s dítětem pracovalo systematicky, a aby se celý tým zaměřoval stejným směrem. Jenom v tomto případě můžeme očekávat úspěch.

Je nezbytně nutné, aby byl rodič plnohodnotným členem týmu okolo dítěte a aby přesně věděl, co a jak s dítětem cvičit a trénovat. Základem je, aby pochopil svou nezastupitelnou úlohu v celém procesu. Našim úkolem je vysvětlit rodičům, že bez jejich každodenní práce nebude nikdy terapie dostatečně efektivní. Musíme rodičům ukázat, jak s dítětem trénovat hravou formou, jak pracovat, aby dítě ani nevědělo, že právě teď něco „trénuje“. Také správná motivace je velmi důležitá. Pro většinu dětí, hlavně v předškolním věku, není správná řeč a výslovnost důležitá. Potřebují motivaci z vnějšího prostředí. Takové typické zaklínadlo „vezmi si logopedický sešit a jdeme cvičit“ má u většiny dětí účinek právě opačný. Spolupráci začnou velmi rychle odmítat. Je důležité rodičům ukázat, co je nutné nacvičit a navrhnout v jakých situacích je možné tuto dovednost rozvíjet. I fixace správné výslovnosti hlásky nemusí vůbec probíhat nad seznamem slovíček, ale například cestou do školky v autě, či při čekání u lékaře. Slova se nemusí jen opakovat, slovíčko může například

představovat odpověď na hádanku. Takto uhodnuté slovo je mimochodem v rámci tréninku mnohem efektivnější než slovo jen zopakované.

14. Logopedická péče ve skupině a péče individuální

Skupinová péče je skvělý nástroj pro prevenci.Na úrovni skupiny bychom neměli mluvit přímo o logopedické péči, pokud není vedena logopedem, ale o preventivní péči, která je založena na dechových cvičeních, tréninku motoriky a koordinace pohybu, motorické nápodobě, rytmizaci, stimulaci sluchového a zrakového vnímání. Prevence má velký význam. Často se dá takto nenásilnou formou předejít nutnosti individuální logopedické péče. Zároveň pokud je tato skupina vedena pedagogem, který se dobře orientuje v oblasti logopedie či například absolventem kurzu pro logopedické preventisty, může často rodičům vhodně poradit. Zejména zda je nutné již navštívit logopeda, případně na co se při hře v rodině s dětmi zaměřit, zda má dítě přirostlou podjazykovou uzdičku či jiný problém v oblasti motorického vývoje. Po konzultaci s logopedem může být skupinová péče také vhodným doplňkem individuální logopedické péče. Nikdy ji však nemůže nahradit.

Individuální logopedická péče je vedena vždy logopedem nebo pod vedením logopeda. Ve vývoji dítěte do šesti let vnímáme dvě důležitá období, kdy bychom si měli uvědomit, zda je ve vývoji, a to nejenom v řeči, vše v normě. Je to mezník ve třech a pěti letech. V tomto věku také chodí děti na preventivní lékařskou prohlídku k pediatrovi. Zde by rodiče mohli, na základě konzultace s lékařem, požádat o vystavení žádosti o logopedické vyšetření.

Nenechme rodiče tříletých dětí, které ještě nekomunikují, ukonejšit všeobecným postojem, že obzvláště chlapci jsou „líní“ a ve školce vše doženou. Vždy je lepší konzultace s odborníkem, který dokáže posoudit, zda se opravdu jedná o opožděný vývoj řeči prostý. Odborník poskytne rodičům potřebná doporučení, na jejichž základě pak mohu s dítětem hravou formou trénovat v domácím prostředí. Může se ovšem i stát, že klinický logoped zjistí závažnější problém v komunikaci, který je nutné vyřešit. Představte si dítě, které nejenom nemluví, ale hlavně nerozumí či jen částečně rozumí řeči. Nastoupí do mateřské školy, kde najednou musí spolupracovat, plnit pokyny, poslouchat pohádku (které samozřejmě vůbec nerozumí), řešit konfliktní situace s ostatními dětmi anebo jen musívyjádřit své potřeby a přání. To je pro takové děti velmi stresující. Tato situace často vede i k nežádoucímu chování. Když se potom hledají důvody, proč se dítě chová nevhodně, napadá ostatní, neposlouchá paní učitelku, musíme jako první hledat příčinu v komunikaci. Proto vnímám návštěvu logopeda u tříletého dítěte, co nekomunikuje nebo komunikuje nedostatečně, jako velmi důležitou. Pokud dítě rozumí mluvené řeči na úrovni svého věku a všechny ostatní součásti vývoje jsou v normě, jenom se opožďuje v rozvoji řeči, pak je opravdu mateřská škola místem, které podpoří vývoj řeči a artikulace.

Dalším důležitým mezníkem je pátý rok. Je to věk, kdy je většina dětí v mateřské škole posledním rokem a kdy se klade důraz na to, aby se po všech stránkách připravilo na nástup do 1. třídy základní školy. Je nutné vysvětlit rodičům, že při nástupu do školy by měla být řeč na co nejlepší úrovni. Budujeme základ pro rozvoj čtení a psaní. Žák také musí být schopenporozumět pokynům, čtenému textu. Musímít dostatečně širokou slovní zásobu, odpovídající úroveň motoriky, grafomotoriky a další předpoklady. Tyto jevy není dobrév předškolním věku podceňovat. V oblasti výslovnosti by již mělo dítě správně vyslovovat všechny hlásky.Fyziologické je pouze vynechávání či nahrazování hlásek S, C, Z, R a Ř. Když přehlédneme všechny důvody pro práci s logopedem v předškolním věku, dalším důležitým aspektem je i fakt, že ve chvíli, kdy dítě nastoupí do školy, mu přibude velké množství povinností a úkolů.Ty musí plnit a na trénink logopedie už opravdu čas nezbývá.

15. Alternativní a augmentativní komunikace

Jedno z nejdůležitějších témat celého textu je podpora komunikace. Občas je v této oblasti potřeba využít intenzivnější podporu. Vzhledem k tomu, že v mateřských i základních školách jsou stále častěji integrováni žáci se SVP, bude zmínka o AAK jistě užitečná. AAK je zkratka pro ALTERNATIVNÍ A AUGMENTATIVNÍ KOMUNIKACI. Jsou to všechny formy dorozumívání, které doplňují nebo nahrazují řeč ať už přechodně či trvale. Zatímco alternativní forma komunikaci nahrazuje, ta augmentativní slouží k její podpoře. Nejedná se pouze o podporu samotné řeči, ale i jejímu porozumění. Často hovoříme o využití tzv. TOTÁLNÍ KOMUNIKACE. Pod tímto pojmem se skrývá snaha o dosáhnutí funkční komunikace všemi dostupnými prostředky a postupy. V praxi se můžete setkat s využitím:

- znaku (Znak do řeči, Makaton, Znakový jazyk a další)
- gesta, posunky, řeč těla
- výměnná komunikace (PECS, VOKS)
- obrázky, fotografie, zástupné předměty
- komunikační tabulky, Komunikační deníky
- komunikátory Go Talk a spínače
- dotykové zařízení s komunikační aplikací
- zážitkový deník (formou fotoalba, digitální – v dotykovém zařízení)
- čtení a psaní

Cílem AAK je u osob s těžkým narušením komunikační schopnosti zapojení do společnosti, umožnit jim sdělovat své potřeby, otázky, své pocity a pomáhá porozumět

těmto sdělením. Často je můžete narazit na tvrzení, že pokud začnete u dítěte používat alternativní způsob komunikace, zamezíte rozvoji řeči. Opak je pravdou. Je velmi obvyklé, že ve chvíli, kdy si dítě začne využívat některý z typů AAK, verbální komunikace se začne přirozeně rozvíjet také. Samozřejmě vždy nejvíce záleží na typu narušené komunikační schopnosti.

Při volbě způsobu komunikace musíme zohlednit velké množství aspektů. Metodou první volby je většinou znak či výměnná komunikace, všechny metody je možné kombinovat a také se může styl komunikace postupně vyvíjet. Vždy musíme nejdříve vycházet za zájmů a potřeb dítěte. Vždy jej musíme pozitivně motivovat, aby komunikační pomůcku využívalo.

Tato oblast je velmi široká. Není cílem této kapitoly obsáhnout celé toto téma. Hlavním cílem bylo seznámit vás se základní terminologií a možnostmi, které tento systém nabízí.

16. Ověřená doporučení

- nepřehlcovat děti různými podněty
- nezahrnovat je množstvím otázek
- pozorovat jejich hru a přidávat se do ní podle jeho pravidel
- nejdůležitější je funkční komunikace
- chválit, chválit, chválit, klidně jen za snahu
- motivovat, motivovat, motivovat
- myslet na důležitost motoriky a dýchání

Doporučená literatura pro práci s dětmi:

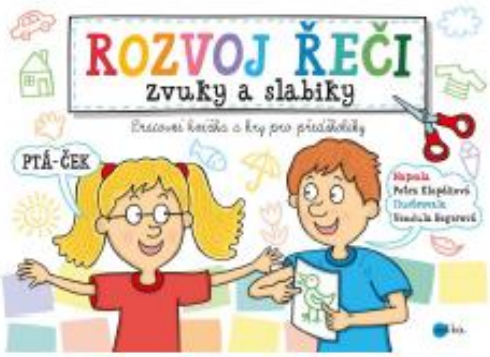

Logopedické vymalovánky
Logopedická cvičení pro děti od 4 do 7 let

Jak se pastelky učily kreslit

Mluv se mnou
Pracovní listy pro rozvoj dětské řeči

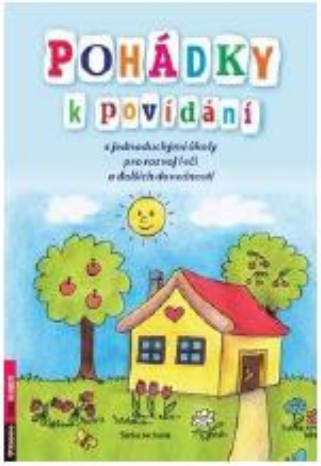
POHÁDKY
k povídání

Tvořivá
LOGOPEDIE
a ROZVOJ ŘEČI

LOGOPEDIE
pro nejmenší
PRO DĚTI JIŽ OD 2 LET

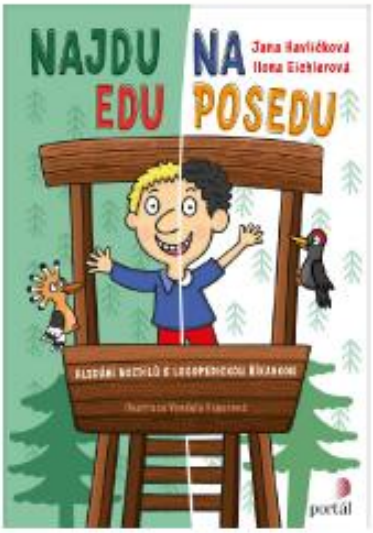

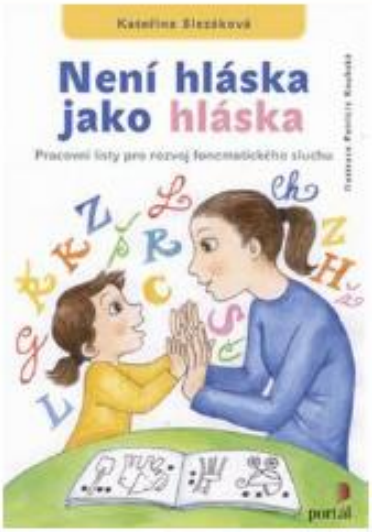

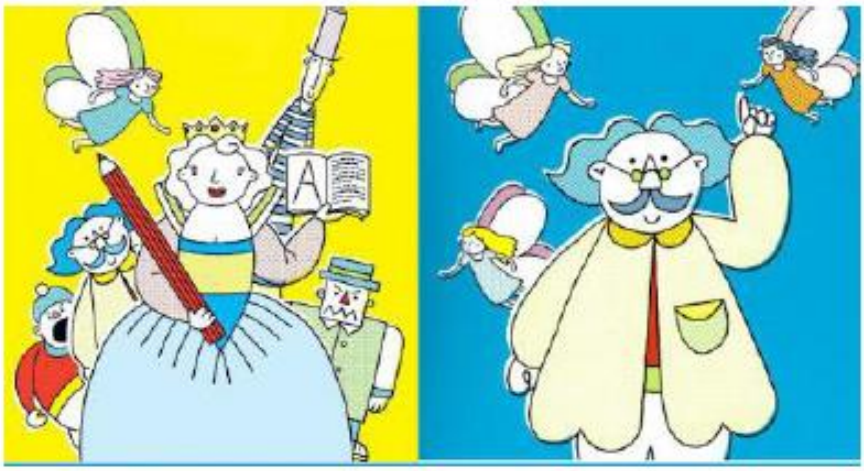

METODA PODLE ELKONINA

Doporučené pomůcky pro práci s dětmi:

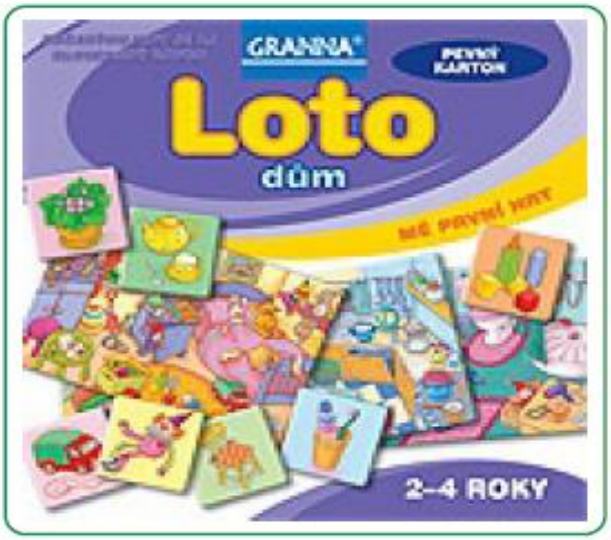

Bonus!
Malovací úkoly
V kostce! Kids
4+
Abeceda
Rychlá hra na procvičení paměti

Bonus!
Malovací úkoly
V kostce! Kids
4+
Moje první obrázky
Rychlá hra na procvičení paměti

KVIDO
3+
POHÁDKOVÉ DIVADLO
HRAJ!
KVIDO
POHÁDKOVÉ DIVADLO
VYROBUŤ A ZTVÁNĚ

BrainBox
3+
V KOSTCE! mini
První zvířata
Podporuje rozvoj předškoláků

HRA SE ZVUKY
bim bam
GRANNA

VZDĚLÁVACÍ KARTIČKOVÉ HRY 2

Tvorba vět- 3 slova
- 72 kartiček, i šablona -
www.logopediesusmevem.cz

První věty
- 36 kartiček -

Nathan

Topologix
DJECO

Ukázky pomůcek pro AAK:

ZNAK DO ŘEČI

KOMUNIKÁTOR- SPÍNAČ

KOMUNIKÁTOR GO TALK

ZÁŽITKOVÝ DENÍK A KOMUNIKAČNÍ APLIKACE

KOMUNIKAČNÍ TABULKA

KOMUNIKAČNÍ TABULKA KE KNIZE

VĚTY S VIZUÁLNÍ PODPOROU

VĚTY S VIZUÁLNÍ PODPOROU

POMŮCKA S VIZUÁLNÍ PODPOROU

PC PROGRAM GRID 3

KOMUNIKAČNÍ KNIHA

KOMUNIKAČNÍ DENÍK VOKS

Využité zdroje informací a zajímavé odkazy:

https://celostnikomunikace.cz/

https://3lobit.cz/sisnoezelen/senzoricka-integrace/

http://ergoterapie.cz/co-je-to-ergoterapie/

https://telemedicina.med.muni.cz/pdm/detska-orl/index.php?pg=dutina-ustni-a-hltan--adenoidni-vegetace-a-hypertrofie-patrovych-tonsill--adenoidni-vegetace

http://www.elkonin.cz/

https://www.alternativnikomunikace.cz/

https://www.logosik.cz/

https://www.logopediesusmevem.cz/